

PRAVNI POSTUPAK ZA ZAŠTITU OD NASILJA U PORODICI U REPUBLICI SRPSKOJ

Doc.dr Tamara Marić¹⁶⁸
Ministarstvo pravde Republike Srpske

Apstrakt: *Nasilje nad ženama i nasilje u porodici, je tema koja je veoma aktuelna, a uzimajući u obzir važeći pravni okvir, radnje nasilja u porodici kao vrsta krivičnog djela su zakonski normirane i sankcionisane. Svaki vid ponašanja, koji ima oblik nasilja je, u važećoj pravnoj regulativi u Republici Srpskoj, neprihvatljiv i konstatno se radi na unapređenju zakonskih rješenja i normativnih okvira kako bi u praksi ono bilo spriječeno i što više zaustavljeno. Prepoznajući da nasilje u porodici, u najvećem broju slučajeva, pogađa žene, a u cilju unapređenja i jačanja međusobne saradnje u zaštiti, pomoći, i podršci žrtava nasilja u porodici veoma je važan multisektorski sistem podrške i zaštite žrtava. Kada su u pitanju pravni postupci za zaštitu žrtava nasilja u porodici, odnosno postupanja i saradnja institucija Republike Srpske u pomenutim slučajevima, domaći entitetski pravni i strateški okvir je veoma kvalitetan u ovoj oblasti djelovanja, što će u samom radu biti i detaljno opisano.*

Ključne riječi: *nasilje u porodici, žrtve nasilje, nasilje nad ženama, pravni postupci zaštite od nasilja u porodici.*

Uvod

Zaštita žrtava od bilo kakvog oblika nasilja, posebno od nasilja u porodici je obaveza svih relevantnih institucija jedne države kao dio njihovih redovnih aktivnosti, a najčešće započinje prepoznavanjem nasilja koje može biti rezultat prijave od strane žrtava ili nekih drugih osoba bilo kojoj ustanovi u sistemu zaštite. Nasilje u porodici podrazumjeva sva djela fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koja se događaju u porodici ili domaćinstvu između bivših ili sadašnjih bračnih drugova, odnosno partnera nezavisno od toga da li počilnic djeli ili je djelio isto prebivalište sa žrtvom. Postupanje subjekata zaštite na sprečavanju i suzbijanju svih oblika nasilja u porodici definisana je nizom domaćih i međunarodnih propisa. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹⁶⁹ je najvažniji međunarodni ugovor sačinjen od strane Savjeta Evrope i potpisan 11. maja 2011.godine u Istambulju (u daljnjem tekstu Istambulska konvencija), a odnosi se na sve vidove nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, koje po zvaničnim statistikama mnogo više pogađa žene. Istambulska konvencija je stupila na snagu u avgustu 2014. godine, a Bosna i Hercegovina je ratifikovala pomenutu Konvenciju 7. novembra 2013. godine, čime je postala šesta zemlja članica Savjeta Evrope koja je ratifikovala ovu konvenciju. Upravo ova Konvencija naglašava potrebu za multisektorskom saradnjom svih subjekata zaštite žrtava nasilja u porodici.

Bosna i Hercegovina je usvojila Okvirnu Strategiju za provedbu Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici za period 2015-2018. godinu¹⁷⁰, dok su na

¹⁶⁸ Ministarstvo pravde RS, t.maric@mpr.vladars.net

¹⁶⁹ Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori, br.19/13.

¹⁷⁰ Službeni glasnik BiH, broj 75/15.

entitetksim nivoima u BiH usvojeni zakoni o zaštiti nasilja u porodici koji definišu sam pojam nasilja u porodici ali i propisuju način djelovanja i obavezujućeg postupanja nadležnih institucija u slučajevima nasilja u porodici.

Pravni okvir djelovanja u Republici Srpskoj

U Republici Srpskoj borba protiv nasilja u porodici ima, prije svega, svoj osnov u Ustavu Republike Srpske (u daljem tekstu Ustav RS) i predstavlja oblik kršenja ljudskih prava. Dakle, pravni okvir djelovanja predstavljaju Ustav RS i set domaćih zakona. Građani Republike Srpske su, u skladu sa odredbama Ustava RS, ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, odnosno jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovjest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo¹⁷¹. Dalje, Ustav RS garantuje, prije svega, neprikosnovenost čovjekog života, nepovredivost slobode i lične bezbjednosti čovjeka, kao i nepovredivost ljudskog dostojanstva, tjelesnog i duhovnog integriteta, čovjekove privatnosti i ličnog, odnosno porodičnog života. U tom smislu, niko ne smije biti podvrgnut mučenju, svirepom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.¹⁷² Pored toga, Ustavom je utvrđeno da porodica, majka i dijete imaju posebnu zaštitu.¹⁷³

Normativno-pravni okvir u oblasti nasilja u porodici je u Republici Srpskoj u poslednjoj deceniji značajno poboljšan. Ipak, potrebno je podsjetiti da je krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici u Republici Srpskoj uspostavljena donošenjem Krivičnog zakonika iz 2000. godine, kada je nasilje u porodici, po prvi put, zakonski definisano kao društveno neprihvatljivo ponašanje sa predviđenom krivičnopravnom sankcijom. Nekoliko godina kasnije, tačnije 2005. godine, usvojen je prvi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici čijim su odredbama radnje osnovnog oblika krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici preuzete iz Krivičnog zakona i definisane kao prekršaj. U namjeri bržeg i efikasnije procesuiranja učinioca nasilja, kao i brže i kvalitetnije zaštite žrtava nasilja u porodici, 2012. godine donesen je novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici¹⁷⁴, koji je ujedno i najvažniji zakonski propis u ovoj oblasti. Navedeni zakon je bio u primjeni sve do 1. maja tekuće godine, kada je na snagu stupio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹⁷⁵, kojeg je Narodna skupština Republike Srpske usvojila na Šestoj redovnoj sjednici održanoj u septembru 2019. godine, a koji je donio dopunu već postojećih zakonskih normi ali i neka nova zakonska rješenja o kojima će biti riječi u nastavku referata.

Pored navedenog zakona, veoma je bitno navesti i ostale zakone koji se primjenjuju u slučajevima nasilja u porodici a koji čine sveobuhvatan pravni okvir kojim se reguliše oblast nasilja u porodici, odnosno zaštita i pružanje pomoći žrtvama nasilja u porodici u Republici Srpskoj, a to su: Krivični zakonik, Zakon o krivičnom postupku, Porodični zakon, Zakon o prekršajima, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o unutrašnjim poslovima i bezbjednosti, Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima, Zakon o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć, Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i Zakon o socijalnom stanovanju. Osim navedenih zakona, potrebno je navesti i ostale propise koji su u primjeni i od velikog su značaja, a to su: Pravilnik o standardima za realizaciju sigurne kuće, Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Registra

¹⁷¹ Ustav Republike Srpske, šesto izdanje, Banja Luka, januar, 2005.godina, član 10.

¹⁷² *Ibid*, član 12-17.

¹⁷³ *Ibid*, član 36.

¹⁷⁴ Službeni glasnik RS, broj 102/12.

¹⁷⁵ Službeni glasnik RS, broj 84/19.

sigurnih kuća, Pravilnik o načinu dodjele sredstava sigurnim kućama, Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, Pravilnik o načinu sprovođenja hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti MUP-a RS, Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti o alkohola i opojnih droga.

U dijelu krivičnog zakonodavstva, svakako je veoma bitno naglasiti da je donošenjem novog Krivičnog zakonika Republike Srpske¹⁷⁶ (u daljem tekstu KZ RS), 2017. godine učinjen značajan iskorak u smislu prilagođavanja domaćeg zakonodavstva sa standardima Istambulske konvencije. To dalje znači da su odredbe Konvencije djelimično uticale na propisivanje novih odredbi u KZ RS, koje nisu postojale u Krivičnom zakonu RS koji je do tada bio u primjeni. Na taj način, krivično zakonodavstvo nastavlja kontinuitet krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, stavljajući akcenat na nepovredivost i zaštitu čovjekovog života, slobode i lične bezbjednosti čovjeka. Tako je u grupi Krivičnih djela protiv braka i porodice, članom 190. propisano krivično djelo Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Pomenutom zakonskom odredbom propisan je osnovni i kvalifikovani oblik krivičnog djela a za učinioce istih predviđena je kazna zatvora ili novčana kazna.

Multisektorski sistem podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici

Republika Srpska ima razvijen strateški okvir za borbu protiv nasilja u porodici. Obaveza međusobne saradnje za sve subjekte zaštite (policija, tužilaštva, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne ustanove i nadležni sudovi) utvrđena je Zakonom o zaštiti nasilja u porodici. Procedura rada navedenih subjekata i pružanje koordinisane zaštite i aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju ponavljanja nasilja određena je Opštim protokolom o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj¹⁷⁷ (u daljnjem tekstu Protokol). Svrha Protokola je obezbjediti koordinisan, efikasan i sveobuhvatan rad potpisnika Protokola u cilju trenutne pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja i porodici, suzbijanje i sprečavanje ponavljanja nasilja. Ustavni osnov za donošenje Protokola sadržan je u Amandmanu XXXII tačka 5. i 12. na član 68. Ustava RS prema kojem Republika Srpska uređuje i obezbjeđuje ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda i druge oblike socijalne zaštite, te brige o djeci¹⁷⁸.

Prvi i rukovodeći princip postupanja svih potpisnika Protokola je zaštita sigurnosti žrtve zaustavljanjem nasilja i sprečavanjem ponavljanja nasilja, vodeći računa o izbjegavanju dodatne viktimizacije i povređivanja žrtve. Svi subjekti zaštite su dužni da, bez odgađanja, obezbjede hitno rješavanje predmeta nasilja u porodici, da postupaju u skladu sa zakonskim odredbama i da pruže zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja bez obzira da li je protiv učinioaca pokrenut postupak ili ne. Uspješna saradnja podrazumjeva jasne procedure, pravilnike i protokole kojih se imaju pridržavati svi subjekti, jasne smjernice za rad svakog subjekta, kao i podizanje stručnih kompetencija profesionalaca.¹⁷⁹

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici je u članu 4. propisao da Narodna skupština Republike Srpske, a na prijedlog Vlade Republike Srpske, ima obavezu donošenja Strategije za suzbijanje nasilja u porodici, koja se donosi na period od najmanje 5 (pet) godina. Donedavno je u promjeni bila Strategija donesena za period 2014-2019. godina, a trenutno je u završnoj fazi priprema Nacrta nove Strategije za

¹⁷⁶ Službeni glasnik RS, broj 64/17.

¹⁷⁷ Službeni glasnik RS, broj 104/13.

¹⁷⁸ *Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj*, Vlada Republike Srpske, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Banja Luka, 2014.godina, str.5.

¹⁷⁹ Priručnik - Muktisektorski odgovor na nasilje nad ženama i nasilja u porodici, Gender centar Republike Srpske, Banja Luka, mart, 2018.godina, str.9.

period 2020-2024. godina koja predstavlja nastavak strateškog pristupa rješavanju problema nasilja u porodici. Sastavni dio dosadašnje Strategije bio je Okvirni akcioni plan na osnovu kojeg je Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS u saradnji s partnerima, a u cilju realizacije iste, predlagalo godišnje akcione planove. Ciljevi i prioriteti Akcionih planova uglavnom su usmjereni na: promociju i podizanje svijesti, odnosno edukativne programe u svim sektorima društva; primjena međunarodnih standarda i jačanje multidisciplinarnog i koordinisanog sistema zaštite žrtava nasilja; unapređenje postupanja policije, pravosuđa i centara za socijalni rad kroz usavršavanje službenika i razmjenu informacija, iskustava i dobrih praksi; uvođenje i unapređivanje evidencija, statistika, istraživanja i analiza u ovoj oblasti; praćenje efikasnosti hitnih mjera zaštite, zaštitnih mjera i sl.

Pravni postupak za zaštitu od nasilja u porodici

Do momenta donošenja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹⁸⁰, koji je stupio na snagu u maju ove godine, radnje nasilja u porodici su mogle biti kvalifikovane kao krivično djelo ali i kao prekršaj. Pararleno sa tim, u slučajevima izvršenja radnji nasilja u porodici, mogao je biti pokrenut krivični postupak i prekršajni postupak za zaštitu od nasilja u porodici. Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u 2019. godini, institucije Republike Srpske su pokazale da teže nultom stepenu tolerancije na nasilje u porodici i to na način što je podignuta zaštita žrtava na viši nivo propisujući da je svako djelo nasilja u porodici definisano kao krivično djelo. Zakonodavac je po prvi put odvojio pomoć, podršku i zaštitu žrtava nasilja u porodici od sankcionisanja učinioca na način da je prvo propisano Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, a drugo Krivičnim zakonikom Republike Srpske. Takvim pristupom, zakonodavac je smatrao da će se dobiti bolja zaštita žrtve, ali i efektivniji i restriktivniji odgovor društva prema učiniocu nasilja, a da će žrtve nasilja dobiti dodatnu, odnosno adekvatniju i pravovremenu pomoć i podršku. U svakom slučaju, cilj koji je postavljen novim zakonskim rješenjem i kojem se teži u budućnosti, kroz primjenu novih zakonskih odredbi, je da odgovor i reakcija društva na društveno neprhvatljive radnje nasilja u porodici i sankcionisanje učinioca nasilja budu na najvišem stepenu racionalizacije i realizacije. S obzirom da su odredbe navedenog zakona tek stupile na snagu, teško je u ovom momentu i u ovom referatu analizirati njihovu primjenu u praksi, kao i rezultate istih.

Krivični zakonik RS je u glavi XVI „Krivična djela protiv braka i porodice“ u članu 190. definisao krivično djelo Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. U smislu navedenog, zakonodavac je predvidio novčanu kaznu ili kaznu zatvora do 3 (tri) godine za učinioce za koje se utvrdi da su primjenom nasilja ili prijetnjom ostvarili napad na život ili tijelo, odnosno drskim ponašanjem ugrozili spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice i time doveli do povrede njegovog fizičkog ili psihičkog integriteta. Pored navedenog osnovnog oblika krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, zakonom je u istoj odredbi, propisana kazna zatvora od 6 (šest) mjeseci do 5 (pet) godina za one učinioce za koje se utvrdi da su prilikom preduzimanja radnji nasilja u porodici koristili oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo pogodno da teško povrijedi tijelo ili naruši zdravlje žrtve. Ukoliko, usljed prethodno navedenih radnji, nastupi smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac se može kazniti kaznom zatvora u rasponu od 3 (tri) godine do 15 godina. Ako je usljed radnji nasilja u porodici, nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su djela učinjena prema djetetu ili u prisustvu djetata, učinilac se može kazniti kaznom zatvora od 2 (dvije) do 10 (deset) godina. Takođe, zakonodavac je u stavu 6. navedenog člana, u smislu ovog krivičnog djela, definisao ko se sve smatra članom porodice ili porodične zajednice. U ovom momentu, taj član nije usaglašen sa stavom 1. člana 12. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koji je novim zakonskim rješenjem i proširen.

Prema novom zakonskom rješenju nasilje u porodici postoji ukoliko postoji osnov sumnje da je član porodice ili porodične zajednice izvršio radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog

¹⁸⁰ Službeni glasnik RS, broj: 84/2019.

nasilja, kao i pretnje koje izazivaju strah od fizičke, seksualne, psihičke i/ili ekonomske štete kod drugih članova porodice ili porodične zajednice. Radnje nasilja u porodici, u smislu prethodno navedenog, su:

- a) primjena sile na fizički ili psihički integritet člana porodice ili porodične zajednice;
- b) postupanje koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju člana porodice ili porodične zajednice;
- c) prouzrokovanje straha ili lične ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ili porodične zajednice ucjenom ili drugom prinudom;
- d) verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice ili porodične zajednice;
- e) seksualno nasilje;
- f) onemogućavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i njezi;
- g) praćenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja člana porodice ili porodične zajednice;
- h) namjerno oštećenje ili uništenje imovine člana porodice ili porodične zajednice, zajedničke imovine ili imovine u posjedu;
- i) uskraćivanje ili oduzimanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanje člana porodice ili porodične zajednice u odnosu zavisnosti ili podređenosti;
- j) vaspitanje djece na način ponižavajućeg postupanja;
- k) oduzimanje djece ili izbacivanje iz stana člana porodice ili porodične zajednice;
- l) iscrpljivanje radom, izgladnjivanjem, uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora članu porodice ili porodične zajednice;
- m) nepridržavanje odluke nadležnog organa kojom je utvrđen lični kontakt djece sa roditeljima;
- n) zadržavanje putne isprave ili nekog drugog dokumenta člana porodice ili porodične zajednice;
- o) nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice ili porodične zajednice;
- p) i svaka druga radnja koja predstavlja nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici.

Pod radnjama nasilja u porodici, smatraju se i prijetnje radnjama koje su prethodno nabrojane.¹⁸¹

Ukoliko dođe do izvršenja radnji nasilja u porodici, potrebno je da se takve radnje prijave nadležnim subjektima zaštite kako bi se pokrenuo sudski postupak i ostvarila zaštita žrtava nasilja, a učinilac nasilja u porodici bio kažnjen za svoje postupanje u skladu sa zakonom. U subjekte zaštite se ubrajaju: policija, tužilaštvo, centri za socijalni rad, zdravstvene i obrazovne ustanove i nadležni sud. Svi nabrojani subjekti zaštite su dužni, u skladu sa zakonom, pružiti zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici. Prema novom zakonskom rješenju, članovi porodice, subjekti zaštite, kao i zaposleni u obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, kao i svaki drugi građanin, dužni su, odmah, nakon saznanja da je počinjeno nasilje u porodici ili da postoji osnov sumnje za navedeno, da prijave to policiji. Nakon zaprimljene prijave o počinjenom nasilju u porodici, policijski službenik je dužan da odmah o tome obavjesti centar za socijalni rad i nadležnog javnog tužioca. Centar za socijalni rad je dužan da odmah pruži socijalnu zaštitu i psihosocijalnu pomoć žrtvi o čemu će sačiniti službeni izvještaj. Dalje, zdravstvena ustanova je dužna omogućiti žrtvi besplatan ljekarski pregled radi utvrđivanja postojanja povreda fizičkog ili psihičkog integriteta.¹⁸²

Kao što je to navedeno, policijski službenik će o prijavljenom nasilju u porodici obavjestiti nadležnog javnog tužioca, kojem će se, u narednoj fazi, uz izvještaj dostaviti prikupljeni dokazi i procjena rizika. Nadležni tužilac je dužan, nakon okončanja istrage, u pisanoj formi obavjestiti nadležnog policijskog službenika da li je podignuta optužnica protiv osumnjičenog lica ili je došlo do obustave istrage uz obrazloženje razloga zbog čega je tako odlučeno. Takođe, veoma je bitno naglasiti, da su

¹⁸¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, broj: 12/102, 108/13, 82/15 i 84/19, 84/2019, član 3

¹⁸² *Ibid*, član 7.

subjekti zaštite već u prvom kontaktu sa žrtvom, dužni upoznati žrtvu o svim njenim zakonskim pravima. To dalje podrazumjeva da u postupku ostvarivanja svojih prava i zaštite, žrtve imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć u skladu sa relevantnim zakonskim propisima koji regulišu ovu oblast.

Ono što je novina u zakonu, a spomenuto je u prethodnom dijelu rada, je tzv. procjena rizika. Nadležni policijski službenik će, ubuduće, po svakoj prijavi nasilja u porodici, vršiti procjenu rizika na osnovu prikupljenih informacija o sledećem: da li je učinilac ranije činio radnje nasilja u porodici ili druge vidove nasilja i da li je spreman da ga ponovi; da li je osumnjičeni prijetio ubistvom ili samoubistvom; da li osumnjičeni posjeduje oružje; da li je osumnjičeni mentalno bolestan ili zloupotrebljava psihoaktivne supstance; da li postoji sukob oko starateljstva nad djecom ili oko načina održavanja ličnog kontakta deteta i roditelja koji je učinilac; da li je učiniocu izrečena hitna mjera ili mjera zaštite od nasilja u porodici; da li žrtva doživljava strah i kako žrtva procjenjuje rizik od ponavljanja nasilja, kao i druge bitne činjenice i okolnosti a koje su od značaja za procjenu od rizika. S obzirom da se radi o novom članu, u nastavku zakonskog teksta ostavljena je obaveza ministru unutrašnjih poslova da donese Pravilnik o postupku i načinu sprovođenja procjene rizika¹⁸³. Prema dostupnim informacijama iz MUP-a RS, u periodu pisanja ovog referata, formirana je Radna grupa koja bi trebala da započne rad na donošenju navedenog pravilnika kako bi policijski službenici mogli da postupaju po novoj zakonskoj odredbi.

Nakon što je nasilje u porodici prijavljeno i nakon što su svi subjekti zaštite postupili u skladu sa zakonskim odredbama u smislu pružanja zaštite, podrške i pomoći žrtvama nasilja u porodici, moguće je izreći hitne mjere zaštite prije pokretanja postupka ili u toku postupka. Prijedlog za izricanje hitne mjere zaštite može da podnese: nadležni policijski službenik, centar za socijalni rad ili žrtva nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici. Zakon je predvio 2 (dvije) **hitne mjere zaštite**:

- a) udaljenje učinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i/ili
- b) zabrana približavanja i kontaktiranja učiniocu nasilja sa žrtvom nasilja u porodici.

Hitne mjere zaštite izriče nadležan sud u prekršajnom postupku, a izriču se rješenjem najkasnije u roku od 24 časa od prijema prijedloga, odnosno izvođenja učinioca nasilja u porodici pred sud¹⁸⁴. Hitne mjere zaštite ne mogu da traju duže od 30 dana, a na rješenje nadležnog suda moguće je uložiti žalbu u roku od 3 (tri) dana od dana izricanja istih, s tim da žalba ne odgađa izvršenje izrečene hitne mjere. O žalbi odlučuje vijeće nadležnog suda koji je donio rješenje i to u roku od 48 časova od prijema žalbe. Ukoliko je izrečena hitna mjera zaštite udaljenja učinioca nasilja iz prostora za stanovanje, njemu zakon dozvoljava da uzme svoje lične stvari koje su neophodne za njegovo svakodnevno funkcionisanje uz obavezu da preda ključeve od stana, kuće ili drugog prostora za stanovanje. Sud je dužan rješenje o izvršenju hitne mjere zaštite dostaviti nadležnoj organizacionoj jedinici MUP-a na sprovođenje i praćenje opravdanosti trajanja u periodu za koji je izrečena.

Osim hitnih mjera zaštite, zakon je propisao mjere čija se osnovna svrha izricanja ogleđa u osiguravanju nužne zaštite i bezbjednosti žrtve, te da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja ili mogu pogodovati ili podsticajno djelovati da učinilac nastavi sa vršenjem radnji nasilja u porodici. Navedene mjere se nazvaju **zaštitne mjere**, a to su:

- a) udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora (određuju se u trajanju od 30 dana do 6 mjeseci);
- b) zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (određuju se u trajanju od 30 dana do jedne godine);
- c) zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (određuju se u trajanju od 30 dana do jedne godine);
- d) obavezan psihosocijalni tretman (traje do prestanka razloga zbog kojeg je određena, ali ne duže od jedne godine);

¹⁸³ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, broj: 12/102, 108/13, 82/15 i 84/19, član 12a.

¹⁸⁴ *Ibid*, član 13.

- e) obavezno liječenje od zavisnosti (traje koliko je potrebno za liječenje po mišljenju specijalizovanih stručnjaka, ali ne duže od godinu dana).

Zaštitne mjere izriče nadležan sud u prekršajnom postupku, a na prijedlog nadležnog policijskog službenika, centra za socijalni rad ili žrtve nasilja u poroici, i to u roku od 30 dana od dana podnošenja prijedloga. Nadležan sud može, učiniocu nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, izreći jednu ili više zaštitnih mjera ukoliko postoje zakonski uslovi za izricanje istih. Sud je dužan da rješenje o izrečenoj zaštitnoj mjeri dostavi organu ili ustanovi koja je nadležna za sprovođenja izvršenja u roku od 3 dana od dana donošenja. U tom kontekstu potrebno je navesti da je sprovođenje prve tri navedene zaštitne mjere (pod a, b i c) u nadležnosti MUP-a RS, te je i sam zakon propisao da ministar unutrašnjih poslova RS donosi pravilnik o načinu sprovođenja ovih zaštitnih mjera. Preostale dvije zaštitne mjere (pod d i e) su u nadležnosti Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, jer je ministar zdravlja i socijalne zaštite RS zakonom zadužen za donošenje pravilnika o načinu sprovođenja navedenih zaštitnih mjera. To dalje znači da će nadležan sud rješenje o izrečenoj zaštitnoj mjeri pod a, b i c, dostaviti na izvršenje policiji, dok rješenje za preostale dvije zaštitne mjere će dostaviti na izvršenje centru za socijalni rad i organu, odnosno ustanovi koja izvršava zaštitnu mjeru u skladu sa zakonom kojim je regulisana oblast liječenja i rehabilitacije lica zavisnih od alkohola, opojnih droga i drugih psihoaktivnih supstanci.

Navedeni organi koji su nadležni za sprovođenje zaštitnih mjera su dužni, u skladu sa zakonom, da prate njihovo izvršenje i o tome izvještavaju sud, ali istovremeno da, u skladu sa situacijom, predlažu prekid, produženje ili zamjenu drugom mjerom. O svemu navedenom, podnosi se izvještaj sudu koji je izrekao zaštitnu mjeru, i to u roku od šest mjeseci od dana izricanja konkretne mjere, a po potrebi i ranije.

Kao što je već navedeno, svrha izricanja zaštitnih mjera ogleda u osiguravanju nužne zaštite i bezbjednosti žrtve, ali i da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja ili mogu pogodovati ili podsticajno djelovati da učinilac nastavi sa vršenjem radnji nasilja u porodici. Učinilac nasilja je dužan da postupi u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom, ali ima pravo da protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere izjavi žalbu nadležnom osnovnom sudu u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja. O uredno podnesenoj žalbi, zakon je propisao da odlučuje nadležan okružni sud u roku od tri dana od dana prijema žalbe, s tim da žalba ne odgađa izvršenje rješenja. Ukoliko subjekat zaštite dobije saznanja da se učinilac nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici ne pridržava, odnosno ne postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom, dužan je da o tome obavijesti nadležan sud i centar za socijalni rad. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici¹⁸⁵ i Krivični zakonik RS¹⁸⁶ su predvidjeli sankcionisanje onih učinilaca koji prekrše, odnosno ne postupe u skladu sa izrečenim hitnim mjerama ili zaštitnim mjerama, na način da je propisano da će se takvo lice kazniti novčanom kaznom i kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Već je navedeno u radu da su donedavno, radnje nasilja u porodici mogle biti kvalifikovane kao krivično djelo ali i kao prekršaj. Pararleno sa tim, u slučajevima izvršenja radnji nasilja u porodici, mogao je biti pokrenut krivični postupak i prekršajni postupak za zaštitu od nasilja u porodici. Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u 2019. godini, koji je u primjeni od 1. maja tekuće godine, nasilje u porodici i porodičnoj zajednici se može procesuirati samo kao krivično djelo. S toga će, ubuduće, prema novom zakonskom rješenju, nakon zaprimljene prijave o počinjenom nasilju u porodici, policijski službenik odmah o tome obavijesti centar za socijalni rad i nadležnog javnog tužioca. Nadležni tužilac je dužan, nakon okončanja istrage, u pisanoj formi obavijestiti nadležnog policijskog službenika da li je podignuta optužnica protiv osumnjičenog lica ili je došlo do obustave istrage uz obrazloženje razloga zbog čega je tako odlučeno. U krivičnom postupku, žrtva nasilja ima status oštećene i kao takva se mora odazvati svakom pozivu tužilaštva i suda. Dalje, oštećena ima pravo da bude upoznata sa tokom postupka koji se vodi protiv učinioca nasilja kao i sa ostalim pravima koje oštećena ima u postupku. Takođe, oštećena ima pravo biti obavještena o rezultatima postupka pregovaranja o

¹⁸⁵ Službeni glasnik RS, broj: 12/102, 108/13, 82/15 i 84/19, član 43

¹⁸⁶ Službeni glasnik RS, broj: 64/17, član 190.

krivici, povlačenju optužnice ili obustavljanju krivičnog postupka. Oštećena ima pravo da bude prisutna na glavnom pretresu i da da iskaz, odnosno da bude saslušana u toku istrage i na glavnom pretresu. Takođe, tužilac, odnosno sudija je dužan da upozori oštećenu da može i da odbije svjedočenje ukoliko je osumnjičeni odnosno optuženi bivši bračni ili vanbračni partner, roditelj ili dijete, odnosno usvojlac ili usvojenik. Dakle, na osnovu svega prethodno iznesenog, oštećena ima pravo prisustvovati na glavnom pretresu, bez obzira na odluku da li hoće ili neće da svjedoči protiv optuženog člana porodice. Veoma je bitno da optužena bude poučena da tokom postupka mogu biti postavljena pitanja na koje ona ne mora da odgovori, a to su pitanja u vezi njenog seksualnog života prije nego što je bila izložena nasilju i da se na odgovorima na ova pitanja ne može zasnivati odluka suda.

Osim svega navedenog, nadležni tužilac ima obavezu da poduči oštećenu stranu u krivičnom postupku nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici o proceduri podnošenja imovinskopravnog zahtjeva. Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku podnosi se tužiocu, odnosno sudu i to u situacijama kada oštećena strana potražuje naknadu štete koju je pretrpjela izvršenjem krivičnog djela nasilja u porodici, povrat stvari ili poništenje određenog pravnog posla. Prijedlog se može podnijeti najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje sankcije pred sudom. Imovinskopravni zahtjev koji se nastao usljed izvršenja krivičnog djela raspraviće se na prijedlog ovlašćenih lica u krivičnom postupku ako se time ne bi znatno odugovlačio postupak. O imovinskopravnom zahtjevu odlučuje sud, i to u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku na više načina:

- a) sud može predložiti osuđenoj strani i optuženom sprovođenje postupka medijacije posredstvom medijatora, ako ocjeni da bi se svrsishodnost imovinskopravnog zahtjeva postigla upućivanjem na medijaciju;
- b) sud može u presudi (kojom se optuženi oglašava krivim) oštećenoj strani dosuditi imovinskopravni zahtjev u potpunosti;
- c) sud može u presudi (kojom se optuženi oglašava krivim) oštećenoj strani dosuditi imovinskopravni zahtjev djelimično, a za ostatak je uputiti na parnicu;
- d) sud može oštećenu stranu uputiti da imovinskopravni zahtjev u cjelosti može da ostvaruje u parničnom postupku, ukoliko nema dovoljno podataka u krivičnom postupku na osnovu kojih bi se presudom djelimično ili potpuno odlučilo o imovinskopravnom zahtjevu;
- e) sud će uputiti oštećenu stranu da imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parničnom postupku u situacijama kada sud donese presudu kojom se: optuženi oslobađa od optužbe, optužba odbija ili kada se rješenjem obustavi krivični postupak.¹⁸⁷

Učiniocu nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, kada postoje određene okolnosti koje upućuju na postojanje uslova predviđenih zakonom, može se izreći mjera pritvora¹⁸⁸ kako bi se omogućilo nesmetano vođenje krivičnog postupka. Dalje, pored zaštitinih mjera i hitnih mjera zaštite, u skladu sa Zakona o krivičnom postupku, a kada okolnosti slučaja na to ukazuju, moguće je da se učiniocu nasilja izrekne jedna ili više **mjera zabrane**. Ukoliko postoje okolnosti koje upućuju da bi nasilnik mogao pobjeći, sakriti se ili otići u inostranstvo, sud može rješenjem zabraniti optuženom napuštanje boravišta, odnosno zabranu putovanja (naređivanjem da se privremeno oduzmu putne isprave uz zabranu izdavanja novih, kao i zabranu korištenja lične karte za prelazak državne granice). Osim navedene dvije, sud takođe može izreći jednu ili više sledećih mjera zabrane:

- a) zabranu preduzimanja određenih aktivnosti ili službenih dužnosti;
- b) zabranu posjećivanja određenih mjesta ili područja;
- c) zabranu sastajanja sa određenim licima,
- d) naredbu da se povremeno javlja određenom državnom organu,
- e) privremeno oduzimanje vozačke dozvole.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Zakon o krivičnom postupku RS, Službeni glasnik, broj: 53/2012., član 108.

¹⁸⁸ *Ibid*, član 196-199.

¹⁸⁹ *Ibid*, član 184-187.

Sud navedene mjere zabrane optuženom ili osumnjičenom izriče rješenjem, s tim da ga istovremeno upozorava da ukoliko prekrši obavezu iz izrečene mjere može mu se odrediti pritvor. Sud će u slučaju potrebe da se izrečene mjere produže ili ukinu, takođe donijeti rješenje. Protiv rješenja kojim se mjere zabrane određuju, produžavaju ili ukidaju, branilac oštećene strane, kao i tužilac, mogu izjaviti žalbu, s tim da tužilac može izjaviti žalbu i protiv rješenja kojim se njegov prijedlog za izricanje mjere odbija. Mjere zabrane mogu trajati dok za njima postoji potreba, a najduže do pravosnažnosti presude ako optuženom licu nije izrečena kazna zavora, odnosno najkasnije do upućivanja na izdržavanje kazne zatvora u slučajevima kada je kazna zatvora izrečena.

Ukoliko sud procjeni da je neophodno, može počiniocu nasilja, izreći, jednu ili više mjera bezbjednosti. U Krivičnom zakoniku RS, odredbom člana 72. propisano je 9 (devet) **mjera bezbjednosti**, od kojih se 3 (tri) mogu izreći počiniocima krivičnih djela sa elementima nasilja, i to:

- a) zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licima (član 79. KZ RS)
- b) obavezan psihosocijalan tretman (član 80. KZ RS)
- c) udaljenje iz zajedničkog domaćinstva (član 81. KZ RS).

Zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licima – podrazumjeva da se za određeno vrijeme učiniocu zabrani: a) približavanje oštećenom licu na određenoj udaljenosti, b) pristup u prostor oko mjesta stanovanja ili mjesta rada oštećenog lica, c) dalje uznemiravanje oštećenog, odnosno dalju komunikaciju sa oštećenim. Sud će ovu mjeru bezbjednosti izreći ako se opravdano može očekivati da bi dalje vršenje navedenih radnji, od strane učinioca krivičnog djela, bilo opasno po oštećenog.

Obavezan psihosocijalan tretman – ovo je mjera bezbjednosti koju sud može izreći učiniocu krivičnog djela sa elementima nasilja ako na osnovu ranijeg života učinioca i njegovih psihičkih karakteristika utvrdi da postoje opasnosti da će se ponoviti takvo ili slično djelo, a da je za otklanjanje te opasnosti potreban ovakva vrsta tretmana. Ako se ova mjera izrekne uz kaznu zatvora, izvršavaće se u ustanovi za izdržavanje kazne zatvora.

Udaljenje iz zajedničkog domaćinstva – je mjera bezbjednosti koja će se izreći ako postoji opasnost da će učinilac ponovo izvršiti nasilje prema članu zajedničkog domaćinstva a da je radi otklanjanja ove opasnosti neophodno udaljenje istog. Zakon je propisao da je učinilac, u slučaju izricanja ove mjere, dužan da u prisustvu policijskog službenika odmah nakon pravosnažnosti presude napusti stan, kuću ili drugi stambeni prostor koji predstavlja zajedničko domaćinstvo sa žrtvom. Iako je udaljeno iz domaćinstva, lice je dužno da i dalje doprinosi izdržavanju lica koja su ostala u domaćinstvu, na način kako mu je to odredio sud.

Ono što je zajedničko za sve 3 (tri) navedene mjere je njihovo trajanje, koje ne može biti kraće od 6 (šest) mjeseci, niti duže od 2 (dvije) godine, računajući od dana pravosnažnosti presude. U vrijeme trajanje navedenih mjera ne uračunava se vrijeme provedeno na izdržavanju kazne zatvora, odnosno u zdravstvenoj ustanovi za čuvanje i liječenje u vrijeme trajanje ove mjere. Ako učinilac prekrši ove mjere tokom vremena provjeravanja uslovne osude, sud će opozvati uslovnu osudu i izreći utvrđenu kaznu. Ukoliko učinilac prekrši ove mjere za vrijeme uslovnog otpusta, uslovni otpust će se opozvati.

Presuda, u slučajevima krivičnih djela nasilja u porodici i porodičnoj zajednici može biti osuđujuća ili oslobađajuća. Osuđujućom presudom se optuženi oglašava krivim i izriče mu se zakonom zapriječena kazna. Počiniocu krivičnog djela osim kazne, može se izreći uslovna osuda ukoliko sud procjeni da će se na takav način postići svrha kažnjavanja i učinilac ubuduće odvratiti od ponovnog učinjenja krivičnog djela nasilja. Sud je dužan pratiti izvršenje uslove osude i može je opozvati ukoliko učinilac nasilja ponovo izvrši radnje krivičnog djela nasilja.

U slučaju oslobađajuće presude, pravo na žalbu ima postupajući tužilac koji je zastupao optužnicu, dok oštećene mogu podnijeti žalbu u vezi odluke o troškovima postupka i imovinskopraavnog zahtjeva ukoliko je isti dosuđen tokom krivičnog postupka. Rok za podnošenje žalbe naveden je u dijelu presude „Pouka o pravnom lijeku“.

Zaključna razmatranja

Umjesto klasičnog zaključka, veoma korisno bi bilo u završnici ovog referata navesti još nekoliko veoma bitnih informacija ili savjeta za sva ona lica koja su bila žrtve nasilja u porodici ili koja se bave naučnim proučavanjem ili stručnim praćenjem ove oblasti. Svaka osoba koja bi se eventualno, našla u poziciji žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici treba da zna da je prijavljivanje nasilja u porodici nadležnim institucijama zakonski obavezno i da je preporučljivo da svako obraćanje bilo kojem subjektu zaštite bude u pisanoj formi, i to u više primjeraka kako bi žrtva nasilja jedan primjerak obraćanja zadržala za sebe.

Nakon prijave nasilja, oštećena strana, odnosno žrtva ima pravo da se informiše o svom predmetu kod organa kojem je podnijeta prijava o nasilju, i to o sledećem: pod kojim brojem se rješava predmet, ko ga rješava, u kojoj fazi se nalazi predmet, kao i da se izvrši uvid u spis predmeta.

Tokom krivičnog postupka, oštećena strana može imati uvid u predmet i stanje spisa nakon što bude ispitana kao svjedok. Ako se desi da oštećena strana, iz opravdanih razloga (bolest, neodložno putovanje i sl), bude spriječena da se odazove pozivu suda ili javnog tužilaštva, potrebno je da o tome blagovremeno budu obavješteni sud, odnosno tužilaštvo i priloži dokaze o razlozima spriječenosti (ljekarski nalaz, putni nalog i sl.). U svakom slučaju, žrtva nasilja u krivičnom postupku ima status oštećene i kao takva obavezna je da se odazove svakom pozivu tužilaštva i suda. Iako je tužilac ovlašćen da goni učinioce krivičnih djela, nerijetko se dešava u praksi da žene koje su bile žrtve nasilja u porodici, odustanu od sudskog postupka, povuku iskaz ili slično, što dodatno otežava situaciju i ima konačan ishod obustavu krivičnog postupka. Upravo iz tih razloga, savjet svim žrtvama nasilja je da ukoliko pokrenu sudski postupka, treba da istraju i da ga okončaju, a u slučaju da naiđu na određene probleme treba da potraže pravnu pomoć. Čak i psihološka pomoć u toku pripreme za suđenje i u toku samog postupka, mogu da budu veoma značajne jer će sve to uticati na ishod postupka ali i na buduće psihičko stanje žrtve.

U toku krivičnog postupka, dokazi su ključni kako bi se dokazalo da je izvršeno krivično djelo nasilja u porodici, kao što su: ljekarsko uvjerenje o nanesenim povredama, izjava svjedoka, korišćena djeća i ostali predmeti i sl. Ljekarsko uvjerenje u kojem su konstatovane informacije o zadobijenim povredama ili psihičkom stanju, je veoma bitan dokaz o izvršenom nasilju. Žrtva nasilja bi trebala da ode kod ljekara u najkraćem vremenskom roku nakon nanošenja povreda, s tim da se posjeta ljekaru može ponoviti s obzirom da neke povrede mogu biti vidljive tek nakon nekoliko dana. Što se tiče svjedoka, u najvećem broju slučajeva u krivičnim postupcima, iskaz daju lica koja su bila direktni očevici događaja, ali to mogu biti i druga lica kojima je poznato šta se desilo ili koje je žrtvu zateklo nakon čina nasilja i sl.

Sve prethodno navedeno u referatu ima za cilj da se još jednom apostrofira da tolerancija društva na nasilje u porodici mora da ima minimalnu toleanciju, kao i da se sve žrtve nasilja pravno obuče na koji način se može pokrenuti krivični postupak kako bi učinilac nasilja u porodici i porodičnoj zajednici bio adekvatno procesuiran i kažnjen.

Literatura:

1. Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik RS, broj 64/17.
2. Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj, Službeni glasnik RS, broj: 104/13.
3. Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj, Vlada Republike Srpske, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Banja Luka, 2014.godina.
4. Priručnik - Muktisektorski odgovor na nasilje nad ženama i nasilja u porodici, Gender centar Republike Srpske, Banja Luka, mart, 2018.godina.
5. Zakon o krivičnom postupku RS, Službeni glasnik, broj: 53/2012.
6. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, broj: 12/102, 108/13, 82/15 i 84/19.
7. Ustav Republike Srpske, šesto izdanje, Banja Luka, januar, 2005.godina.

**LEGAL PROCEDURE FOR PROTECTION AGAINST VIOLENCE
IN THE FAMILY IN THE REPUBLIC OF SRPSKA**

*Tamara Marić*¹⁹⁰

Abstract: *Violence against women and domestic violence is a topic that is very current, and taking into account the current legal framework, acts of domestic violence as a type of crime are legally regulated and sanctioned. Any type of behavior, which has a form of violence, is, in the current legal regulations in the Republika Srpska, unacceptable and constant work is being done to improve legal solutions and normative frameworks in order to prevent it in practice and stop it as much as possible. Recognizing that domestic violence, in most cases, affects women, and in order to improve and strengthen mutual cooperation in the protection, assistance and support of victims of domestic violence, a multi-sectoral system of support and protection of victims is very important. When it comes to legal procedures for the protection of victims of domestic violence, ie actions and cooperation of Republika Srpska institutions in the mentioned cases, the domestic entity legal and strategic framework is very high quality in this area of activity, which will be described in detail in the paper.*

Key words: *domestic violence, victims of violence, violence against women, legal procedures for protection against domestic violence.*

¹⁹⁰ Assistant Professor, Faculty of Law, University of Apeiron;

Ministry of Justice RS; t.maric@mpr.vladars.net